

KULTURKRÓNIKA

UJVÁRI LÁSZLÓ

Ujvári László, a Korunk annyi éven át nélkülözhetetlen munkatársa messze, kontinenseken túl, Ceylonban — mint a lapok írják, — meghalt. Több mint egy esztendeje élt már vagy legalább is próbált élni a trópusi környezetben, de a mi tájainkban fogant, a mi földnedveinken nőtt szervezete nem bírta. Az új és idegen klíma megölte. Negyven éves se volt, negyven évet se élt, ebből is a legtöbbet tanult, alig pár évet írt. Am ezeket az éveket harcúszan, örökös vivóállásban, polémikusán, a bírálat teljes fejverzetében. A legújabbkori magyar dráma és a legújabbkori magyar irodalmi mozgalmak társadalomtörténeti, esztétikai, ideológiai szövevényeit s a zsidóság-magyarország-emberség kérdését kortársai köréből senki sem értelmezte, tisztázta nála mélyebbről, nála érvényesebben. Ha akad valaha lehetőség a Korunk lezárt évfolyamaiból a napok elé emelni ismét azokat az írásokat, amiket igazságtartalmuk és értelmi szépségük miatt el nem hervaszthat az idő, úgy Ujvári László számos dolgozata, esszéje, jegyzete lesz ezek között, képeségei dícséretére s pirongatásaként a tékozló új magyar irodalomnak, mely az ő kezéből is kiütötte a tollat és őt is kiszórta az idegen röpant világba, megbocsájthatatlanul. Emlékét a kor ez engeztelhetetlen vétke örzi s a Korunk Ujvári László soraival beírt, elpusztíthatatlan lapjai.

A NÉP I R

A klasszikus magyar elemiiskolás írásleckét „ur ír“, igen időszzerűen kísérelte meg visszajára fordítani egy erdélyi néplap. Az Erdélyi Magyar Szó pályázatot írt ki földmives, munkás, alkalmazott, iparos, bányász olvasói számára, hogy írják le egy meghatározott napjukat. Igen időszzerű ez a pályázat most, amikor csak úgy mennydörög és villámlik a táj a sok népnevelő akciótól, „népi“ előadássorozattól, cikktől, vitától, nyilatkozattól, tervektől. A népi rétegek e közvetlen megszólaltatása történetik Illyés Gyula legújabb *Lélek és kenyér* című munkájában is, amelyben a költő végre azt közvetíti, amit a földmives szegénység maga gondol és óhajt sorsa felől. Ezt akarta, más formában, tudományos igényesség nélkül, a *Népi Toll Versenye* is. „Népbarát“ szellemi köreinkben természetesen a pályázatot buzgón kerülik, különösen azok, akik népiességüket nem imádatuk tárgya, a nép felé igyekeznek érvényesíteni, érthető: ki kel térniük a valóság előtt, ha nem akarják, hogy rugalmas elveik és gyakorlatuk megszegyenítően zátonyra fusson.

Cluj (Kolozsvár) magyar uri társadalma nemrég népies divatbemutatót rendezett. Délelőtti, tánc, bridzs és estélyi ruhákat vonultattak fel s az

esemény számba menő estélyen, mint valami finom diszítés, úgy csüngött a jeles erdélyi író felkiáltása: „Éljen a nép!“ Nos, nézzük csak, milyen ez a nép saját nehéz kezevonása tükrében, milyen amikor nem szellemül szinpadi csodalénnyé, divat ornemenssé, havasi gőzbe csomagolt fétissé, hanem keresetlenül ő maga mondja el élete egy küzdelmes napját.

A pályázaton nyolcvan jelentkező vett részt, kilencven kézirattal. Nem nagy szám, ha a lap többezer olvasóját, vagy ha Románia összmagyarságának számát vesszük alapul. De nem is a szám a fontos, de a világ, amit megszólaltatnak, közvetlen közelből, írói mesterkedés, módolás nélkül. Az a kép a fontos, amit ezeknek a pályázóknak az életkörülményeiről életük valóságáról kapunk. Nem „irodalmi pályázatról“ van itt szó, östehetségek felfedezéséről. Maguk a pályázók is kivétel nélkül így értelmezték szerepüket. Nem irodalmi sikerekre törekszenek. A szellem és az érvényesülés ilyesfajta becsvágyától tudatuk nagyon is távol. Környezetük, állapotuk, fájdalmaik és vágyaik kifejezésén fáradoznak, emberibb életre, békére. A cipőről van szó, a ruháról, a bérről, a munkanélküliség réméről, a gyermekek neveléséről, iskoláról és az ezekhez tartozókról. Jórésztük persze a sajtó szomszédságába jutva panaszok áradatával zúdúl a világra. Am, ahol nem irodalmi ambíció, hanem egy annál elsődlegesebb és általánosabb érvényű valami, a panasz fakasztja fel a beszéd, a vallomás, az elmondás kényszerét, ott nyilvánvalóan maga az egyedülvaló, a meztelen létezés, a nincstelen, földönfutó ember beszél.

Azok is. Nyolcvan százalék a pályázóknak ágról szakadt szegény, a fennmaradó husz százalék meg az az emeltebb szegénység, mely a szűk kispolgári lét ablakán néz ki a társadalomba...

Ha „szociográfiai“ szempontból vesszük, úgy talán ezeket mondhatjuk: A pályázók többsége (41) városi munkás. Azután: elsősorban falusi szegények, számszerint tizenegy. Közülük hat versben szólal meg, öt pedig, egy kivételével, fegyelmezett, értékes adatokat tartalmazó, prózában. A falusi világ beszél két kevésbé sikerült dolgozattól, amiket egy vagyonosabb gazda és egy felszínes szemléletű fiatal tanítónő írt. A további tizenhét pályázó ügynök, iparos, kereskedősegéd. Nyolc pályázat tartalma középosztálybeli életkörülményekre utal. Jellemzi az utóbbiakat a kurtatávu kispolgárszemlélet és a nyomorromantika. Ezek megfigyelő, ábrázoló, kifejező készsége jóval az első kategóriák mögött marad, sőt ami a legszembeszökőbb: a legtöbbjük az iskolai végzettség ellenére is szintelenebbül fogalmaz, fegyelmezetlenebbül gondolkodik, lényegesen tárgyiatlanabb a viszonyuk a valósághoz és a magyarsághoz, mint a fizikai dolgozóké...

A nyolcvan pályázó közül tizenhat nő. Közülük tizenkettő husz éven felül. Foglalkozásuk: gyári munkás, háztartási alkalmazott, tanítónő, diákleány, gépirónő.

A férfiak közül tiz 15-20, tizenkilenc 20-29, tizennégy 30-39, kilenc 40-45 éves. Negyvenöt éven túl, amikor a fizikai munkás testileg-lelkileg, munkája faja szerint már jóformán kimerült, két pályázó akad. Az egyik 50, a másik 65 éves. A többségük tehát férfikorú s ha az ifjak pályázatai szétfolyók, gyermekesek, a felnőtteké annál konkrétabb.

Az ötvenöt prózai dolgozat közül hat meglepő alakító és ábrázoló készségre mutat. Tizenöt tárgyi értékű dokumentum. Huszonegy értékes adatokat, képeket, jellemző részleteket tartalmaz és csak a dolgozatok ki-

sebbik része, tizenhat, jelentéktelen, a primitív gondolkodású szegényember távlat nélküli önkifejezése. A pályázatok összességére azonban ezek is jellemzőek, hiszen a beérkezett kéziratok együttevén adnak Románia szegénymagyarjainak gondolkodásáról és arról az életről képet, amelynek hivatásos íróink munkáiban, pár szociográfiai munkát és a Korunk írói körének írásait kivéve, ritka nyomát leljük.

A legtöbb pályázat cluji (kolozsvári) (16) és bucaresti (13) eredetű. Természetes is. Hiszen Cluj (Kolozsvár) a romániai magyar munkásság szervezeti és szellemi központja. Bucaresti viszont, százezer magyar dolgozójával a nagyváros, mely ellentéteivel, méreteivel, gazdasági szerkezetével öntudatosítja, alakítja az oda emigráló, falusiból bérmunkássá vedlő emberek tömegeit. A nyugati határszélről az oradeai (nagyvárad) hét pályázón kívül, Aradot, Timisoarát (Temesvárt) is beleértve 16, a székelyek lakta vármegyék területéről 22 pályázó, a bányavidékekről pedig 4 pályázó akadt. Igen jellemzően némák az elhagyatott szörványok s a szétszórt különböző transzilvániai és ókirálysági magyar foltok, amelyek magyarsága, egyre nagyobb mértékben kallódik.

A pályázók számára bizonyára az volt a legjelentősebb, hogy a néma külváros, a falu, a munkapadjához szögezett ember önmagáról beszélhet. Több pályázó meghatott hangon köszönetet is mond, hogy a munkást valamostételre nógatták. Egy csikkozmási parasztember, akinek versében a feudalizmus parasztforradalmárainak istenessége petőfies lirizálással keveredik tartalom és nem forma szerint, így kezdi versezetét:

*En is szerettem volna író lenni
Csak féltem, hogy tollam nem bírom fékezni.*

„Mind bolond, aki gyereket csinál...” — írja egy zsilvölgyi bányász, komolyan is meg humorral is, — s ha átvesszük 35 pályázó adatait, kiderül, hogy 50 százalékkuk egykés, 25 százalékkuk „egyse”, 25 százalékkuknál van csak két gyerek s ennél több mindössze két pályázónál. Persze nem általánosítunk ebből sem, ám, aki ismeri a romániai magyar népet, különösen a városi szegényjét, — felismeri ez adatok jellemző erejét. A magyarázat után fölösleges messze menni. Megtalálható a dolgozatokban. Elmondják a pályázók kielégítetlen sorsukat, munkájuk relatív értékét, ruházatuk, táplálkozásuk hiányosságait, a köztük és a rájuk nehezedő társadalmi rétegek közti átevezhetetlen ürt. A jobb dolgozatok írói társadalmi helyzetük tudatában utalnak részletmegoldásokra, vagy pedig magyarságukról tesznek tanúságot, amikor a magyar nemzetiségi szervezkedést sürgetik. Nem hiányoznak persze a népszónoklatokba tévedők, a prédikátorok és a kültelki filozófusok sem. A pályázók egy része érzékenyen reagál aktualitásokra, a finn-orosz háborúra, az utóbbiak pártján. A december 14.-i zernesti robbanásban a háború kísértetét látják, a tengeri háborúban elpusztult javakról aképp elmélkednek, hogy milyen jó hasznukat vehetné azoknak a szegény nép. A háború kérdése általánosan foglalkoztatja a legtöbbet. A háborút határozottan elítélik s mint valami csillogó buvópatak tűnnek fel itt is, ott is 1789 jelszavai: főleg Petőfiin keresztül, aki az egyetlen író, akit emlegetnek...

Ahogy a turdai (tordai) üvegfüvő, a bucaresti eseléd, a ditraui (dit-

rói) erdőlő vagy cluji (kolozsvári) vasmunkás vallomását olvassuk, lehetetlen a szociografizálás, annyi megrendítő emberség, egyszerű szépség és szívszorító fájdalom tolul fel a pont, vessző nélküli ákombákomok bozótjából s az összemaszatolt papirlapokról. „A lelkesedés mámorával olvastam őket, — írja Nagy István a dolgozatok egyik lektora, aki maga is az ő sorukból került az irodalomba. — Nem a bennük rejlő szépség büvölt el, hanem a hallatlan erőfeszítés markolt szívembe, ami ezekben az elbeszélésekben, versekben lázadozik. Mennyi mondanivaló tolakszik itt az anyanyelven való kifejezésért...” Az egyik székely (hadirokkant) földmives kevert műfajú, — ilyen dolgozat több van — versben, prózában irt emberi vallomásából nem a fenyves és a havas „transzilván illata” árad, hanem a közvetlen népi dráma — holott csak a nyugdíjról, az iskola körüli harcokról és arról beszél, hogyan tanítják nagyobb gyermekei a kisebbeket anyanyelvükön írni, olvasni, miközben, kis kitéréssel a népviselet mulásáról kesereg. Csak a „parasztok költészete lehet ilyen egyszerű — mondhatjuk Tolsztojjal. — Ilyen kevés szóval, de ennyi értelemmel sokat mondó”. Akad azért bőven nyersesség, sőt durvaság is, amelyek elijeszthetik a finomkodó ízlést, ám ezeket azzal az egyszerűséggel írják le a vallomástevők, ahogy hirtelenében jobb, találhatóbb kifejezés híjján ráakadnak.

A versek természetesen, mint versek hibásak. Ám az érzelmes, patetikus kedélyek kedvelik ezt a formát. Mégis van bennük a költőből, mert az étellel szembeni magatartásuk költői. Nem lírai ömlegések ezek, sem nagy költők ügyefogyott utánzása. Az egyik verselő egy kondás napját veti papírra, a másik munkájáról, szenvedéseiről beszél, a harmadik politikai tartását szedi rimbe s valamennyi a mély, humánus emberi eszméket dicsőíti. Akad egy szerelmes vers is, egy paraszt fiué. Hangulata a csobogó pataké, formája az ősi népdalunké... Valóban az olvasó, itt a népdal forrásainál jár, szövegeknél, miknek csak fel kell szállniok a faluból, ajakról ajakra röppenve, kerekedni, kicsiszolódni, míg a dallamához elérkezik és végül éneklik...

Az anyag kétségtelenül napjaink egyik legjelentősebb romániai magyar népi kulturtörténeti anyaga, mely a lehető legsürgősebben könyvbe kívánkozik már azért is, mert a magyar értelmiségiek szociográfiai munkája mellett a másik oldal mutatkozik benne spontánul. Ez a könyv, ha megszületik, az első magyar mű lesz, amit nem ez vagy az az „ur” vagy „munkás”, hanem maga a „nép” alkotott. (Méliusz József)

A TÁRSADALMI SZOLGÁLAT, melynek kezdetei mindössze a század elejéig nyulnak vissza, a nagyobb civilizált közületekben az utóbbi időben egyre nagyobb szerephez jut. Célja nemcsak segítségére lenni az egyének vagy családjának olyan körülmények között, mikor fizikai vagy erkölcsi alapjai veszélybe kerültek vagy amikor anyagi lehetőségei vagy munkaképessége csökkenni, hanem igyekezni az egyént újból munkaképesé tenni. Életrekeeltőinek elgondolása szerint

a modern társadalmi csoportosulások gazdasági és morális körülményeinek gyökeres megváltozása idején, mikor a közösségi élet s a nagyipari termelés erőszakosan felváltotta a mesteremberek patriárhális életét, a társadalmi szolgálat az egyetlen oly eszköz, mely elvihetővé teszi az egyén és családja számára az új mesterséges környezetet, mely teljesen különbözik attól, amire az ősi szokások és évezredek hagyományok az előző nemzedéket előkészítették.

Az anyagi és szellemi életfeltételek talán kisebb mértékben kuszálódtak össze a francia forradalom elméleti tanításai, mint inkább a gépi termelés s a gyorsan szaporodó tudományos felfedezések következtében az utóbbi század folyamán. A gépi termelés nagy ipari központokba kényszerítette az embereket, míg a közlekedés gyorsasága és hozzáférhetősége „gyökértelenedésüket” segítette elő. Olyan tömegek keletkeztek így, melyeknél az egyéni és családi életet teljességben a közösségi élet váltotta fel. Egészen a XIX. századig a gazdasági és erkölcsi környezet, melyben az egyén és családja élt voltaképpen alig különbözött várososon vagy falun. A nagyipar kifejlődésével s különösen a női munkaerő alkalmazásával azonban a munkahely nap nap után, távol a családi tűzhelytől munkások ezreit kötötte össze. Az addig egyhelyben dolgozó munkást, akit otthonában mindenki ismert, erkölcsi ellenőrzés alatt tartott, az új termelés kiragadta családi hagyományokkal átszőtt környezetéből, gyökértelenítette. Egyedül állt a nagyvárosban családjával, minden erkölcsi és gazdasági viszontagságnak kitéve.

Ma a nagyipari részvénytársaságok, amelyek a munkások ezreit foglalkoztatják, semmilyen kapcsolatot nem tartanak fenn a munkással, mint egyénnel. Ha ilyen körülmények között a társadalmi szolgálat csak arra szorítkoznék, hogy betegség vagy munkanélküliség esetén a munkás segítségére siessen, csak a tüneteket gyógyítaná s nem azokat az okokat küszöbölné ki, melyekben e tünetek gyökereznek. A szociális törvényhozás fejlődik, az egyén azonban nem mindig ismeri fel azokat a lehetőségeket, melyeket számára biztosít. Hogy eligazodjék, vezetőre van szüksége s hasonlóképpen nem nélkülözhet egy a közte és munkaadói közötti kapcsolatot fenntartó szervet sem.

Ezen a ponton ékelődik be a társadalmi szolgálat a modern életbe,

melynek új viszonylataiban a különböző elemek közötti „kölcsonös rokonszenvet” hivatott megteremteni és fenntartani. Az erre a munkakörre kiképzett munkásokat társadalmi munkásoknak nevezik, de nagyobb rátermettségük folytán a szerepet többnyire nők töltik be. Amerikában már 1919-ben több, mint 20.000 ilyen társadalmi munkás dolgozott és volt segítségére a rászorulóknak. Jelenőségük növekedésével, amint működésük a beteggondozás és gyermeksegélyezésen túl is terjedt, szükségesnek látszott helyzetük törvényes rendezése. A közegészségügyi minisztérium hatáskörébe utalták őket, mely három évi tanulmányi idő, vizsga és gyakornoki év letelte után diplomát állított ki számukra.

A társadalmi szolgálatot végző munkásnak és a látogató ápolónőnek egy sereg törvényes lehetőség áll rendelkezésére, ezeken kívül az egyéni kezdeményezésnek is tág tere nyílik. A társadalmi szolgálat működése kiterjed a szülő nők segítésére, szoptatási segélyre, sokgyermekes családok gondozására, állami segélyre a sokgyermekes családok részére, szülési jutalmakra, ingyenes orvosi kezelésre, öregek és gyógyíthatatlan betegek kötelező gondozására, törvénytelen gyermekek védelmére, gondozatlan vagy erkölcsileg züllött gyermekek védelmére, elmebajosok kezelésére, jogi segítségre, társadalombiztosításra stb.

A társadalmi szolgálatot végző munkásnak ezenfelül ismernie kell a munka közben történt balesetekre vonatkozó rendelkezéseket, nyugdíjtörvényt s a ragályos betegségekre vonatkozó előírásokat. Tevékenysége ílymódon valóban kiterjed a munkás egészségügyre, lelki és jogi szükségleteinek jórészt, mindezen szükségletek anyagi feltételeinek megjavítását azonban működése nem érinti, legfeljebb, ha az intézmény életrehívóinak érdeke, igyekszik azt a fennálló törvények keretein belül előmozdítani. (Szeremlé László)

MILYEN A FÖLD BELSEJE?

Még eldöntetlen az a kérdés, hogy folyékony vagy gáznemű állapotban levő anyagból áll-e a föld belseje, de az utóbbi évtizedekben keletkezett számos geofizikai elmélet a gáznemű állapot mellett foglal állást. Maguk a fogalmak is csak a század elején tisztázódtak. A múlt század végén „folyadék” alatt még a fizikusok is többnyire „oldatot” értettek és a föld belső tartalmát lemérhetetlen hőfokú fémfürdőként képzeltek el. Igazolta ezt az elképzelést a vulkánikus kitörések anyagának elemzése, is amiben vasat és nikkelt találtak. Wegener mérései szerint a föld sűrűségének átlagos értéke 5.5: a felső réteg, az u. n. lithosphaera sűrűsége 2-3, az 1500-1800 kilométeres mélységig terjedő barisphaera sűrűsége pedig, ahonnan a vulkánikus kitörések jelentkeznek: 7-8, ami egyenlő a vas és a nikkal normális hőfok melletti sűrűségével. A legbelső réteg, a nifé anyagát és állapotát mindmáig nem sikerült pontosan meghatározni.

A későbbi kísérletek tisztázták a gáz és a folyadék fogalmát s Ramsay mérései megállapították, hogy 8000 C. hőfokon felül egyetlen ismert anyag sem marad meg folyékony állapotban, hanem gázzá alakul. Tisztázandó volna tehát, hogy a föld belsejének hőfoka ez alatt van-e vagy felette. Az első esetben elfogadható a folyékony tartalom mellett szóló elmélet, a második eset azonban minden körülmények között a gáznemű állapotot tételezi fel. A folyékony-tartalom elméletet nem bizonyítják Wegener sűrűségi értékelései sem, mert az az anyag, amely a föld felszínén 8000 C. fokon felül gáznemű állapotba kerül, ugyanezen hőfokon 200.000 atmoszféra nyomás alatt jellegének megváltoztatása nélkül elérheti azt a sűrűségi értéket (7-8), ami a vas és nikkal normális hőfok melletti sűrűségével egyenlő. Ez a nyomás viszont már 80-100 kilométer mélységben jelentkezik s hozzávetőleges számítás szerint a nyomás a központi régióban másfél mil-

lió atmoszférára növekedik. Ugyanilyen összehasonlító mérések igazolják azt is, hogy a föld belsejének hőfoka már 400 kilométeres mélységben eléri a 10.000 C. fokot, vagyis túlhaladja azt az állapotot, amelyben folyékony jellegű anyag jelenléte még feltételezhető.

A föld belsejének gáznemű állapotát bizonyítják az astrofizika megállapításai is. Minden irányból tisztázott megállapítás, hogy a világegyetem minden bolygója azonos fejlődési korszakokon ment át. Ennek a kezdeti állapotnak egyes szakaszai megfigyelhetők a Jupiteren és Saturnuson, amelyek anyaga még teljesen gáznemű, bár a felületükön jelentkező vízfelhők már a felszín sűrűsödési folyamatának kezdetét mutatják. E két bolygó sűrűségi átlagértéke azonban — a szinképelemzési mérések szerint — alig magasabb értékű a Napnál. Az érettségnek előhaladottabb állapotát, tehát a Föld átlagos értékénél magasabb sűrűséget mutatnak a Vénus és a Mars. E bolygókon már ötvenszer vastagabb a magas hőállapotban levő, belső tartalmát mind jobban elszigetelő szilárd külső réteg, mint a Földön. Ez a fejlődési folyamat a Föld életében sem lehet más, legfeljebb a körül folyhat elméleti értékű tudományos vita, vajjon még gáznemű állapotban van-e a föld belső tartalma, vagy már a folyékony állapot hőfokáig hűlt? Az ismertett elmélet a gáznemű állapot mellett szól. (V. G.)

A SUEZI-CSATORNA ÉS A HABORÚ.

A 173 kilométer hosszú Suez-csatorna, amely nyolcezer kilométerrel rövidítette meg Anglia és ázsiai gyarmatai között a hajóutat, 1869-ben nyílt meg. A csatorna létrejöttét hetven évi technikai előkészület és több mint tizenöt éven át huzódó diplomáciai tárgyalások előzték meg, míg végül Lesseps Ferdinánd és az egyiptomi kormány között létrejött a 99 évre szóló bérletiszerződés, mely kizárólagossági joggal Lessepsnek engedélyt adott a csatorna megépítésére. A koncesszió

alapján 200 millió frank alaptőkével megalakult Párisban a Szezi-Csatorna Társaság, melynek részvénytöbbsége előbb egyenlő arányban francia és egyiptomi kézben volt, később azonban az egyiptomi kormány részvételét a társaság francia tulajdonosai megváltották. Azóta az egymillió darab részvénynek körülbelül fele francia, háromnyolcada angol, többi része egyiptomi, olasz, holland, belga s más nemzetiségű részvényesek birtokában van.

A társaság székhelye Páris s a vállalat elnöke is mindig francia. Az első elnök, a vállalat alapításától, 1894-ben bekövetkezett haláláig maga az építő Lesseps Ferdinánd volt. 1894-1896-ig Giuchard, 1896-1913-ig az arenbergi herceg, 1913-1927-ig Jonnart s azóta Vogue marquis áll a vállalat élén. Az igazgatóság 32 tagja közül 19 francia, 10 angol, 2 egyiptomi és 1 holland. Többségben van a francia elem a társaság tisztviselői karában s felsőbb technikai személyzetében is. Az igazgatóság 1939 évi jelentése szerint a tisztviselők és mérnökök 59 százaléka francia, 14 százaléka görög, 8 százaléka olasz, 7 százaléka angol, a többi egyiptomi. Az alsóbbfokú személyzetnek viszont mindössze 10 százaléka francia, 52 százaléka egyiptomi, 20 százaléka görög és 18 százaléka olasz. Az egyiptomiak arányszáma az első kategóriában is évről-évre növekedőben, mert a társaság 1937-ben arra kötelezte magát, hogy 1968-ig, a koncesszió lejártáig az egyiptomi alkalmazottak arányszámát, a mérnöki és tisztviselői karban, legalább egyharmadra emeli.

A Szezi-csatorna részvényeit 1868 óta jegyzi a párisi tőzsde. A tőzsde történetében ez az egyetlen értékpapír, amelynek árfolyamát nem a vállalat jövedelmezősége, hanem a mindenkor politikai helyzet alakította ki. Az 500 frank névértékű csatorna-részvényeket 1871-ben mindössze 165 frankkal jegyezte a tőzsde, de 1875-ben, amikor a csatorna gazdaságpolitikai jelentőségét már kedvező üzleti eredmények is igazolták,

az árfolyam 1000 frankra szűkött s bár a részvények névértéke a későbbi években végrehajtott többszöri megosztások következtében 100 frankra csökkent, az árfolyam 1914-ig, a világháború kitöréséig, 5000 frankra emelkedett. A világháború katasztrófális visszaesést hozott; jölehet a társaság a háborús évek alatt is egyre kedvezőbb üzleti eredményeket mutat ki. A francia polgár menekült a Szezi-részvényektől, mert magát a koncessziót érezte veszélyeztetve s a társaság megmentése érdekében az államnak kellett közbelépnie. Hasonló nyugtalanságot tükröz az árfolyam alakulása a későbbi években is. 1919-ben, a békeszerződések aláírása s a francia mandatárius jogok újbóli biztosítása után a csatornarészvények árfolyama ismét 8000 frank, sőt a gazdasági konjunktura következő éveiben, 1924-ig 26.000 frankra emelkedik. Az 1929-es egyiptomi kormányváltás azonban egyik napról a másikra ismét 11.500 frankra szorította le a részvények árfolyamát, de 1937-ben már újból 28.000 frankon jegyzik. Azóta a Szezi-részvények árfolyama állandóan csökken s bár a társaság üzleti eredményei változatlanul kielégítőek, a Szezi-részvények minden olyan politikai eseményre, ami a Földközi-tenger biztonságát, vagy a francia jogok jelentégi status quo-ját veszélyezteti, újabb áreséssel reagálnak.

Az Ázsia és Afrika közötti hajó-átjáró gazdasági jelentőségét legjobban forgalmának néhány számadata világítja meg. 1870-ben 486, 1938-ban pedig már 6171 hajó haladt át a csatornán s míg 1890-ben a hajók átlagos tonnatartalma 2877 volt, a hajó-építési technika fejlődése következtében ez az átlag 1930-ig 7628 tonnára emelkedett. 1870-80 között a szezi-csatornán áthaladó hajók 76,1 százaléka angol, 8,3% francia, 4,1% holland, 2,7% olasz és 8,8 százaléka más nemzetiségű volt. 1939-ben már csak 50,4% az angol hajó; 13,4% olasz, 9,1% német és 8,4% holland. Anglia keleti kereskedelmét több

mint felerészben a Szezi-csatornán át bonyolítja le. Ennek a nagyjelentőségű hajóútnak a biztonságáért aggodnak most a Szezi-csatorna Társaság francia és angol részvényesei. (Márk Viktor)

A Z ÖRDÖG TÜZES FAZEKAI.
A vegyi háborút 1650 óta, pontosan 290 éve ismeri a haditudomány. Ekkor alkalmazták először Bernát Kristóf münsteri katona-püspök kénes oldattal töltött gyújtóbombáját, amit feltalálója „az ördög tüzes fazekának” nevezett el. Bernát Kristóf 1606 október 12-én született a westfáliai Bispinkben. Korán árvaságra jutott és neveltetését nagybátyja, Malincrodt kanonok vette kezébe. Papot szeretett volna nevelni unokaöccséből, de a fiatalember inkább a katonai pálya iránt érdeklődött. Később mégis a papi pályát választotta s amikor 1650-ben Münster püspöke meghalt, vendégségbe hívta a kanonokokat s a leitatott vendégekkel magát választatta püspökké nagybátyja helyett, kit a tisztjogszerint megilletett volna. Mikor a választás körülményei nyilvánosságra kerültek, a hívek megpróbálták Bernát Kristófit erőszakkal eltávolítani a püspöki székből. Valóságos ostromot indítottak a püspöki kastély ellen, de a püspök állta a harcot. A kastély udvarán felállított ágyuból kénes folyadékkal töltött fémedényeket lőtt az ostromlók közé, amelyek tartalma, amint az edény kinyílt, lángalobbant. „Az ördög e tüzes fazekainak” lángjait vízzel nem is lehetett elfojtani. A püspök végül győzött és a város népe a „békés szerződésben” tudomásul vette a választást.

Bernát Kristóf később a westfáliai herceg serege számára is készített ilyen gyújtólövedékeket és ágyuit annyira tökéletesítette, hogy 3-400 öles távolságra is pontosan irányíthatóak voltak. Ő találta fel az első srappelt is: az addig vízszintes rőppálya helyett magas ívben kilőtt lövedéket, amely csak földet érve robbant s szegekkel, éles vashulladé-

kokkal szórta tele azt a területet, ahol leesett. Állítólag olyan lövedéket is készített, mely földet érve elviselhetetlen büzt árasztott s az ellenséget állásai elhagyására kényszerítette.

Bernát Kristóf módszereit csak kétszázhetven évvel később, a világháború folyamán alkalmazták ismét, amikor a németek vízzel olthatatlan, gyújtó oldattal töltött bombákkal harcoltak a francia gyalogság ellen s később, a belga hadszíntéren, ahol először mutatkozott be Lomell és Steinkopf német vegyészek találmánya, az yperni harcokról elnevezett yperit, illetve jellegzetes illata miatt: a mustárgáz. (Varga Géza)

A MERIKA ÉS A HÁBORÚ. A
háború végét nehéz kiszámítani. De haszonszedője kétségtelesenül Amerika. A háború első öt hónapjában termelése fantasztikus módon megnövekedett. Munkanélkülieinek száma lecsökkent. A hadviselők és semlegesek elhalmozzák rendelkezéseikkel, amit ki is fizetnek az áru átvételekor. Különösen gépek és gépalkatrészek iránt nagy az érdeklődés. Amerika az a földterület, ahol a lelőhelyek és a feldolgozó telepek nincsenek messze egymástól. Igen kevés iparcikk szorul nyersanyagbehozatalra. Legkiválóbb acélja, szene és petróleuma egyenesen alkalmassá teszik arra, hogy megkímélje és hathatósan kíségetse a pénzzel rendelkező hadviselőket. Ha arra gondolunk, hogy a hadviselő fél számára szinte még fontosabb az ipari munkáshadsereg tevékenysége, mint a frontbeli katonáé, elmondhatjuk, hogy Amerika máris hadbaszállt azok számára, akik megfizetik. Minden frontbeli katona egy igazi háború esetén annyi nyersanyagot pocsékol, amennyit csak négy ipari segédmunkás termelése tud pótolni. Ha tehát nyolc millió katona nyersanyagpazarló tevékenységét vesszük alapul, harminckét millió munkáskéznek kell naponta megfeszülni, hogy az elpuffogatott vagy felfalt, elrongyolt anyagokat

ujból szállítani tudja. Amerika máris benne evickél a háborúban. Kényelmesen, egyelőre, de a leg-tökéletesebb érzelmentességgel, vagyis azok javára, akik fizetni képesek. Óriási munkásseregével lehetővé teszi az öt megfizetők számára, hogy férfi lakossága nagy százalékát a fronton és ne a műhelyekben foglalkoztassa. Hogy Amerika tevékenysége milyen arányokat ölt, arra jellemző, hogy az amerikai jelentések szerint az utolsó öt év alatt repülőgépben és azok alkatrészeiben csupán 143 millió dollár érőt exportáltak, a háború kitörésekor azonban mingyárt 350 millió dollár áru repülőgép rendelést kaptak a szövetségesektől, amiből 5750 gépet kell kiállítani. Ha ezzel elkészültek, megkapják a további rendeléseket is. A hadiiparok közül kétségtelenül a repülő ipar indítja legjobban utnak a fantáziát. Az Egyesült Államokban ezidő szerint 43 tökéletesen felszerelt repülőgépgyár és 13 repülő motorgyár dolgozik. Amerika természetesen nemcsak hadigépeket állít elő, hanem tökéletesített kereskedelmi repülőgépeket is, melyek az utaszállítást a legtalálékonyabb módon megkönnyítik. Igaz, hogy a kereskedelmi gépek forgalma az amerikaiak részére sohasem lehetett tömegmegrendelési bázis s ezért a minőségi találmányok gyártását tökéletesítették, ami sok kísérleti időt és sok előre befektetett pénzt és energiát feltételezett. Az amerikai kormány és a magánvállalkozás 50 millió dollár tőkét investált, részint repülőgépgyárak kibővítésére, részint új modellek előállítására. Most készült el a Curtis-Wright CW. 20 típusú kétmotoros szubsztratoszféra repülőgép, amely a surlódás kiküszöbölésére átlagosan 6000 méter magasan repül. Az újfajta gép különböző szelölőztető és légsűrítő berendezkedése úgy működik, hogy az utas egyáltalán nem érzi a rendes és a rendkívüli magasság közötti légnyomás különbséget. A gépet 5 főnyi személyzet kezeli. A gépben 36 utas számára van férőhely, illetve ágy.

Négyezer méter magasságban sebessége 400 kilométer. Az American Export Airlines viszont vízirepülőgépekkel kísérletezik. Sikerült típusai ma már az Óceán felett közlekednek. A Newyok-Róma 7200 kilométer utat leszállás nélkül teszik meg, 370 kilométeres átlag sebességgel. Fedélzetén a 16 utason és 11 főnyi kezelő személyzeten kívül, 750 kiló postát is szállíthat.

Több új törvény szabályozza a gyárak nyereségét. E szerint a repülőiparban a hadinyereség nem lehet több 12%-nál.

1939 elején Amerikának körülbelül 25.000 kiképzett pilótája volt. Ez a szám 1941 végére 70.000-re fog emelkedni, úgyhogy, aki még 1941 végén is meg tudja fizetni Amerikának az ott tett rendelmények értékét, esetleg a gépekhez még pilótákat is kaphat. (P. G.)

A BAKTÉRIUMHÁBORÚ. Olyan időkben, amikor a hadviselő felek még a konvencionális haditechnikájukat sem vonultatták fel egymás ellen, kissé korai a baktériumháború megindulásainak eshetőségeit latolgatni. Pillanatnyilag a nyugati háború csaknem egész teljességében gazdasági területen folyik s a hadviselők nem annyira egymás emberanyagában, mint inkább technikai felkészültségében igyekeznek komoly károkat okozni. A nyugati háború politikai feltételeinek és politikai eshetőségeinek ismerete hiányában nem lehet a gazdasági háborúnak ezt a formáját megérteni. A hadviselők pillanatnyilag és mindaddig, amíg a győzelemre határozott eshetőségeik nincsenek, természetesen nem csorbíthatják kölcsönösen a hadviselésben mégis csak elsőrendű fontosságú hadsereg morálitását. Amint azonban végső elkeseredésben már a múlt háború végén is megjelent az új harcieszköz, a gáz, ugyanugy fenn áll a háború elmérgesedése esetén a baktériumokkal való háborúzás lehetősége.

A fejlődés folyamán a háborús módszerek a „humanizálódás” utjait

követve egyre közvetettebbekké váltak. Ilyen volt a gáz is, mellyel nem kellett célozni, mint a lőfegyverekkel, hanem az a kibocsátás után önmaga kereste meg áldozatait. Viszont, amint a lőfegyverekkel való hadakozás egyes alkalmakkor nem mutatkozott kielégítőnek, a hadviselés egyáltalán nem riadt vissza attól sem, hogy a háború sokkal primitivebb formájához, a szuronyrohalmokhoz és kézitusákhoz kanyarodjék vissza, ha így biztosabbnak látszott a győzelem.

A baktériumháború, ami ellen már a háború előtt oly sok vélemény fordult, ilyenformán feltétlenül csak a háború elmérgesedése esetén jöhet számításba, amikor a gazdasági háború jelenlegi szintjéről a hadsereg ellen való hadakozássá, a haditechnika rombolása helyett a hadviselő katonák elleni hadviselésé süllyed. Huizinga, a Holnap árnyékában című könyvében a baktériumháborúnak még gondolatát is emberhez méltatlannak, az emberi gondolkodás szégyenfoltjának nevezi. Tárgyi szempontból azonban a háborúnak ez a formája sem elítélendőbb, mint bármely más hadviselés, melynek ha napjainkban van még morálitása, az végső esetben kizárólag arra szorítkozik, hogy ne támadjanak olyan embereket, akik védekezésre nincsenek felkészülve. Végső esetben azonban ez sem irányadó szempont. Kiritó példa erre a spanyol polgárháború.

A baktériumoknak hadicélokra való felhasználása már az elmúlt háború vezetőinek fejében megfogant. Erre a hadviselési módra való rátérést már akkor is csak az akadályozta, hogy az ellene való védekezés nem volt kész s ennek megteremtését az is nehezítette, hogy ugyanugy, mint a gáz esetében a pusztító hatás (gáznál a szél) bizonyos esetekben a támadóra hárulhatott vissza. A gáznak, mint hadieszköznek elterjedését tehát csak alkalmazásának nehézségei késleltették s a mérgező gázok használatára vonatkozó nemzetközi egyezmények végső indoka is

inkább az a demoralizáló hatás, amit a gáz használata a hadászatban előidézhet. A gázvédelem időközben tökéletesedett s bár a hadseregek harci egységének csorbitatlanságára való tekintettel egyik fél sem szívesen veszi igénybe, a hadsereget, sőt a polgári lakosságot is előkészítik a védekezésre.

Mindez a dolog természeténél fogva fokozottabban érvényes a baktériumokkal való háborúzásra. Míg ugyanis a gáz elleni védekezést megkönnyíti bizonyos tekintetben az, hogy a vegyi technika állása szerint csak bizonyos gázokat lehet nagy mennyiségben hadi célokra gyártani és felhasználni, melyek ellen a védekezés nagyjából egységes, legfeljebb új szűrőt kell a meglévő álarcokhoz mellékelni, addig a természet a baktériumoknak olyan hihetetlen mennyiségét szolgáltatja, hogy az ellenük való védekezés a tudomány mai állása szerint lehetetlen. Ebben leli magyarázatát az a tény is, hogy a múlt háború vége felé ezirányban mégis bevezetett kísérletek főleg az ellenség állatállományának elpusztítására irányultak s nem merték az emberre is kiterjeszteni. A kölcsönösen fennálló veszély ellen tehát ugyancsak azonos feltételek melletti védekezést kell teremteni ahhoz, hogy a baktériumok is bevonuljanak a hadviselési eszközök közé. Természetesen csak nagyjából azonos feltételekre gondolunk, elsősorban olyan eljárás elvi megvalósulására, melynek cuspán technikai tökéletesedésre kell szorítkoznia.

Amennyire valószínű tehát az, hogy a nyugati háború politikai körülmények folytán olyan stádiumba jut, hogy a hadviselők valamelyike előnyös feltételek mellett fordíthatja vissza a jelenlegi evolúált hadi formát a megelőzőre, a hadsereg elleni közvetlen háborúra s amennyiben egyidejűleg a baktériumokkal való háborúzás technikai feltételei megvalósulnak, úgy a humanizálódás ellenére is bevonulhat a hadászatba a baktérium, mint harci eszköz. (KKj.)

A LÉLEKTAN A HADSEREG-BEN. A gazdasági életben alkalmazott gyakorlati lélektani ágazatok mellett, a pszichotechnika egyre nagyobb tért hódít a katonaság, a katonai szervezés terén is. A pszichotechnika legelső európai kísérletei tulajdonképpen katonai célokat szolgálták: az olasz Gamelli professzor a pilóták számára készített először Európában pszichotechnikai vizsgálatokat, egyáltalában nem váratlan tehát ez a visszatérés a katonai természetű kísérletekhez. Hiszen ha valamelyik emberi működésnél szükség van a „megfelelő embert megfelelő helyre“ elv alkalmazására, úgy a katonaságnál, ahol a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből, környezetekből összeverődött férfiak életcéljuktól, pályájuktól jórészt elütő munkát tartoznak végezni, akkor a katonaság keretei között igen fontosnak mutatkozik az emberi anyag minél teljesebb ismerete. Mondani sem kell, Amerika halad első helyen ezen a téren. A múlt háború végéig nem kevesebb mint három és fél millió katonát és kétszáz ezer tisztet vetett pszichotechnikai vizsgálat alá 35 különféle célra berendezett tábori pszichotechnikai laboratóriumában. A német, olasz, orosz és spanyol hadsereg alkalmazza leginkább a pszichotechnikát a hadseregben, Romániában szintén történtek kezdeményezések e téren. Általában, különböző errevonatkozó kutatásokat összegezve, a következőkben foglalhatjuk össze a katonai lélektan problémáit: 1. Az ember anyag minél pontosabb kiválasztása. Az intelligencia-mérő tesztek alapján osztályozni lehet a le-

génység és a tisztek általános szellemi képességeit s ezek alapján meghatározni beosztásukat. Nagyobb felelősséget megkívánó helyre — az amerikai példa szerint is — csak legalább átlagos intelligenciával rendelkező egyént lehet állítani, míg a gyenge intelligenciájú egyének kimondottan csak kevesebb szellemi működést igénylő beosztást nyernek. Az amerikai hadsereg két intelligencia-tesztet használ: az úgynevezett Alfa-teszteket az írástudók, és a Beta-teszteket az írástudatlanok számára. 2. Sajátos, különleges képességek vizsgálata, amelyek bizonyos beosztásnál elengedhetetlenek (ellenállóképesség, figyelem, önuralom stb.). 3. A katonai iskolák jelöltjeinek kiválogatása. 4. A katonai nevelés, a kiképzés racionalizálása és végül 5. a különböző szolgálatok keretén belüli munka tudományos megszerzése.

Bármilyen irányú munka tudományos megszerzésének eredménye a munkaenergiák minél kevésbé való pazarlásához vezet, a kellőképpen felhasznált ember minden esetben többet képes produkálni, mint a saját egyéniségének meg nem felelő beosztású; viszont minél szervezettebb maga az elvégzendő munka, annál inkább fokozódik az eredmény. Az egész pszichotechnika alkalmazásának alapján ezek a tudományos igazolt megfigyelések állanak. A jelek szerint a kellő emberkiválasztás és a munka tudományos racionalizálása, a hadsereg szintjét, egységét és teljesítőképességét nagyban emeli. (Fekete Ferenc)

A TUDÓS ALDOZATA. „A nagy nemzetek történelme folyamán nagyon sok egyén áldozta fel magát hazája javáért. Az önfeláldozás az élet szükségszerűségének látszik. Ma épp úgy, mint a múltban az emberek készek a legnagyobb lemondásra. Ha az Óceán partjain védtelen városokban lakó tömegeket bomba és gáz fenyegetné, egyetlen katonai repülő sem haboznék rávetni magát, gépét és bombáit a támadóra. Néhányan miért nem áldozzák fel tehát életüket annak a tudománynak, melyre a civilizált ember és környezetének ujjaépítése érdekében szükség van!?” (A. Carrel)